

Bolyais jogásztanárok síremlékei a kolozsvári Házsongárdi temetőben

Mormintele profesorilor de drept ai fostei Universităţii „Bolyai” în Cimitirul Central (Hajongard) din Cluj

Professors of law of the former Bolyai University buried in the Házsongárd (Central) Cemetery of Kolozsvár/Cluj

KOKOLY Zsolt

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Jogtudományi Tanszék
kokolyzsolt@yahoo.com

Abstract

The Central Cemetery of Kolozsvár/Cluj is one of the oldest, still functioning cemeteries in Europe, representing a remarkable pantheon of Romanian, Hungarian, German and Jewish personalities resting here. This paper aims to offer a brief presentation of those professors of law, buried in the Central Cemetery, who have taught at the Bolyai University in Kolozsvár/Cluj (a state university with instruction in Hungarian language, established in 1945 and unified with the Romanian university in 1959).

Rezumat

Cimitirul Central (Hajongard) din Cluj reprezintă un veritabil „Panteon al Transilvaniei” unde-şi dorm somnul de veci personalităţi proeminente ale vieţii ştiinţifice şi culturale transilvănene. Studiul prezent îşi propune prezentarea profesorilor de drept înmormântaţi în Cimitirul Central, care au predat la Universitatea „Bolyai” din Cluj (1945–1959).

*velünk süllyednek
széttépett régi társak
megszűnt emlékei*

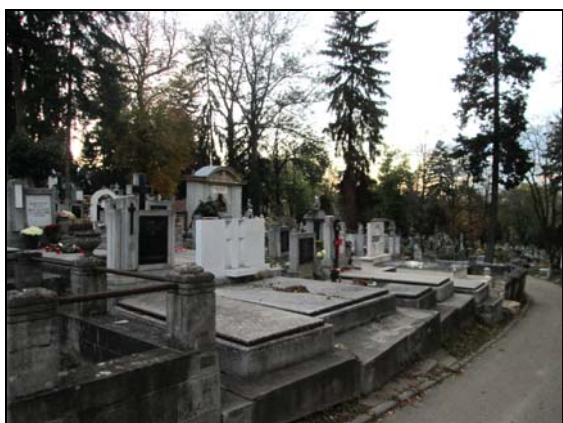
*egyre távolabb Tőled
ó Uram,
vagy mégis egyre közelebb*

(EGYED Péter: 23 buborék)

A kolozsvári Házsongárd Európa egyik legrégebbi, folyamatosan használt temetője, melynek történelmi sírkertjében számos kiemelkedő személyiség emléke él. A Kárpát-medence magyarságának egyik fontos kegyhelyeként a Házsongárd név ma már fogalommá vált – a magyar kultúra hírességei mellett a tudományos élet nagyjainak örök nyugvóhelyét is őrzi (1. és 2. ábra). A szakmai elődök iránti tisztelet jeleképpen értelmezhető a Házsongárdi temetőben nyugvó, egy-egy adott hivatást gyakorló és a hozzá kapcsolódó tudományterületen kiemelkedő tevékenységet felmutató személyiségek számbavétele, síremlékeik feltérképezése, esetenként akár gondozása is. [2] Így születtek meg például az utóbbi évtizedekben a Házsongárdi temetőben pihenő természettudósok, orvosok és gyógyszerészek, illetve matematikusok [1, 3, 4] Pantheonját rekonstruáló művek.

A 20. század második felében Kolozsvárt tevékenykedő, majd a Házsongárdba eltemetett jogtudósok, az egyetemi oktatásban is szerepet vállaló gyakorló jogászok számbavétele – a fenti szakmai kritériumok alapján – tudomásunk szerint még nem történt meg.

A 20. századi romániai magyar jogászképzés szempontjából kulcsfontosságú a Bolyai Tudományegyetem 1945-ös létrehozása. Az anyanyelvű (magyar) jogászképzés ugyanis az 1918-as impériumváltáskor, illetve a Ferenc József Tudományegyetem Szegedre menekülésével megszűnt. Míg a két világháború között az anyanyelvű tudományművelésnek az Erdélyi Múzeum-Egyesület jogi szakosztálya valamelyes keretet tudott biztosítani, az egyetemi oktatás teljes egészében, a szakma művelése pedig túlnyomórészt román nyelven történt. 1940-ben a magyar nyelvű jogászképzés gördülékeny újrakezdését mind a Ferenc József Tudományegyetem vezetősége, mind a magyarországi politikai vezetés prioritásnak ítélte meg, ezért az egyetem Jog- és Államtudományi Karának tantestülete teljes létszámban Kolozsvárra érkezett (vállalva azt is, hogy a döntés következtében a szegedi jogászképzés átmenetileg megszűnt). A szakma elismert magyarországi tekintélyeinek Kolozsvárra jövele azonban – némileg paradox módon – azt eredményezte, hogy az Erdélyben tevékenykedő jogtudósok, gyakorló jogászok számára leghamarabb 1945-ben, a kisebbségi létforma visszatérével nyílt alkalom arra, hogy tudásukat egyetemi keretek között, tudományos igénnyel kamatoztassák és részt vegyenek az újabb jogásznemzedékek kinevelésében.

1, 2 ábra. Látképek a Házsongárdi temetőből

Az 1945-ben királyi rendelet-törvénnyel létrehozott Bolyai Tudományegyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Karának alapító oktatói közül többen is a Házsongárdi temetőben alusszák örök álmukat. Közülük ketten: ASZTALOS Sándor és PÁSZTAI (DEUTSEK) Géza az 1944–45-ös háborús tanév második szemeszterében, 1945 tavaszán kezdték meg oktatói tevékenységüket (meghívott előadói státusban) a Kolozsvári Tudományegyetemen.

ASZTALOS Sándor (Nagyenyed, 1908–Kolozsvár, 1981) gyakorló kolozsvári ügyvédként nyert meghívást a karra. Részt vett a két világháború közötti erdélyi jogtudományi kutatásokban: cikkei jelentek meg a *Brassói Lapokban*, illetve MIKÓ Imrével együtt szerkesztette a *Magyar Kisebbség* illetve az *Erdélyi Gazda* című folyóiratok jogi mellékletét. Tevékenységi területének megfelelően a pénzügytan, pénzügyi jog, gazdasági törvényhozás tantárgyak oktatását vállalta, az 1946–1948 közötti időszakban ezekből egyetemi jegyzeteket állított össze, megszervezte a Bolyai Tudományegyetem Pénzügytani és Pénzügyi jogi szemináriumát, amelynek kiadványait saját kezdeményezéséből nyomtatott formában is megjelentette. A Magyar Népi Szövetség belső ellenzékéhez tartozott, amely miatt már 1946-ban az MNSZ fegyelmi bizottsága elé került (az EMGE és a kolozsvári Zenekonzervatórium érdekében szólalt fel gyűléseken). 1948-ban elutasították az újjászervezett Kolozsvári Ügyvédi Kollégiumba való felvételét arra hivatkozva, hogy egyetemi oktatói munkássága összeegyeztethetetlen az ügyvédi tevékenységgel (noha a második világháború után még folytathatta munkásságát). 1949-ben kizárták a kommunista pártból, 1952-ben pedig az egyetemről is eltávolították. Publikációs tevékenységét azonban ez nem szakította meg, a pénzügytan, polgári jog és mun-

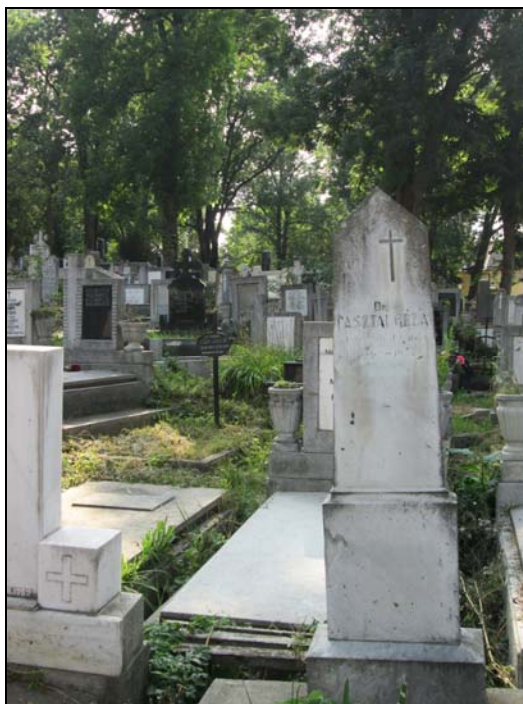

3. ábra
ASZTALOS Sándor síremléke

kajog területéről sorra jelentek meg értekezései, kötetei (több a *Jogi Kis Könyvtár* sorozatban), de rendszeresen fordított román nyelvű munkákat is magyar nyelvre.

ASZTALOS Sándor élete utolsó két évtizedében a fotóművészet felé fordult és számos hazai és nemzetközi kiállításon aratott sikert. Őt kérték fel 1969-ben, hogy 100 évvel VERESS Ferencnek, az első kolozsvári köztéri fotó-sorozata után ugyanazokat a helyszíneket fényképezze újra (a régi–új Írói arcképfotói rendszeresen megjelentek az *Utunk* folyóiratban és különböző irodalmi kiadványokban. Halála után fényképhagyatéka az Erdélyi Múzeum-Egyesület Kézirattárába került.

A sírját jelző, urnával díszítette, terméskő oszlopot a Házsongárdi temető Kertek részében találjuk, a PAGET-kripta mögött (3. ábra).

4. ábra

PÁSZTAI (DEUTSEK) Géza síremléke

PÁSZTAI (DEUTSEK) Géza (Görgényszentimre, 1892–Kolozsvár, 1971) szintén gyakorló kolozsvári ügyvédként nyert meghívást a Bolyai Tudományegyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Karára. A két világháború között Bánffyhunyon folytatott ügyvédi tevékenységet, része volt a KÓS Károly-féle „kalotaszegi frakciónak”. Jelentős szerepet játszott a Bolyai Tudományegyetem szervezése érdekében folytatott munkában, ennek ellenére az Egyetemi Tisztogató Bizottság sovíniszta reakció vádjával illetve, és a legsúlyosabb büntetés kiszabását kérte rá, azzal érvelve, hogy „Annál is inkább bűnös dr. Pásztai Géza, mert régi demokrata múltja alapján azt a látszatot keltette a kívül álló tömegek előtt, hogy az ő egyéni álláspontja a munkásosztály egyik nagy politikai pártjának [a Szociáldemokrata Párt] a nézetét is képviseli.” PÁSZTAI Géza válaszában azzal érvelt, hogy „ő mindig egyenes úton haladt és nem Dobre László, aki minden hiba, vagy elhibázott lépés előtt helyesel”. 1945–1948 között a munkajog, munkajogi törvényhozás tantárgyak professzora volt, de tanított emellett közigazgatást, polgári törvénykezési jogot, illetve büntetőjogot is (mind az általános, mind a különös részt). A háború után BETHLEN Bélának, Észak-Erdély utolsó kormánybiztosának védője volt, nem sokkal ezután kikerült a Kolozsvári Ügyvédi Kamarából. 1947-ben helyezték először vád alá abban az eljárásban, melynek keretén belül mintegy 600 román és magyar ellenzéki személyiséget tartóztattak le, de szakmai tevékenységének az vetett véget, amikor 1949-ben másodjára is letartóztatták. (Ugyanekkor IV. éves Bolyais joghallgató leányát, Ildikót is kizárták az egyetemről és egyben valamennyi romániai főiskoláról). PÁSZTAI Gézát a MÁRTON Áron-per több vádlottjával együtt börtönözték be, erre rabtársa, LAKATOS István így emlékezett vissza: „Dr. Pásztai Géza szocialista ügyvédet, aki a munkáskörökben ingyen védte a szocialistákat és a kommunistákat, mindkét szemére megvakították. Teljesen vakon tartották a börtönben még 5 évig ítélet nélkül, azután szabadlábra helyezték. Vakon tengette az életét még húsz esztendeig.”

PÁSZTAI Géza szerény síremlékét a Házsongárd II A parcellájában találjuk, az észak–déli *c* útról közelíthető meg (4. ábra).

A Bolyai Tudományegyetemen megalakuló Jog- és Köz-gazdaságtudományi Kar legkorábbi időszakához kapcsolható **KISS Géza** (Nagyszeben, 1882–Kolozsvár, 1970) római jogász, politikus neve is. Az 1945-ben létrejött, alapító tantestületnek egyetlen előzetes, számottevő oktatói és kutatói tapasztalattal rendelkező romániai állampolgárságú tagja volt; mi több, édesapja, KISS Mór is elismert jogtudós (római jogász) volt. KISS Géza Kolozsvárt szerezte meg jogtudományi és államtudományi címét, majd az 1914-től a Debreceni Tudományegyetem tanára lett, az 1915–1916-os tanévben a Jog- és Államtudományi Kar dékáni, majd az 1918–1919-es tanévben a Debreceni Egyetem rektori funkcióját is betöltötte (6. ábra). Ez utóbbi minőségében részt vett I. FERDINÁND román király nagykirályi fogadtatásán, mely az Egyetemi Tanács fegyelmi eljárását vonta maga után, és KISS Gézát megfosztották debreceni tanárságától. Az ellene felhozott vádak között az is szerepelt, hogy „helytelenítette, sőt örülségnek mondotta, hogy a kolozsvári tanárok a román hatóságok által kívánt esküt le nem tették, s ezzel, az egyik nyilatkozat szerint az erdélyi magyarság védelmének eszközt veszítették el, más nyilatkozat szerint pedig egyesek magukat és családjukat is nélkülözésnek tették ki.” Romániába való visszaköltözése után politikai pályára lépett (a román liberális párt képviselője, később szenátora volt), illetve ügyvédi gyakorlatot folytatott Kolozsvárt és Bukarestben.

5. ábra. KISS Géza sírköve

6. ábra. KISS Géza, mint a Debreceni Tudományegyetem rektora

A Bolyai Tudományegyetemre a jogászképzésben alaptantárgynak számító római jog oktatására hívták meg, de emellett tanított jogbölcséletet és magánjogot is. Egyetemi magánjogi előadásait jegyzet formájában is megjelentette, ezen kívül, magyarra fordította és a helyi jogra vonatkozó kiegészítésekkel látta el I. ROSETTI-BĂLĂNESCU 1946-ban megjelent, román polgári jogi alpmunkáját. Számos már jogi szakmunka magyar nyelvre való fordítása (pl. a *Népbírák könyvtára* sorozat, *Románia Alkotmányának szövege*). 1947-ben, a Bolyai Tudományegyetemen lezajlott tisztogatási kampány részeként – a nyugdíjkorhatár betöltésére hivatkozva –, nyugdíjba küldték, azonban jelentős jogtudományi tevékenységére való tekintettel a polgárjog és a jogelmélet helyettes oktatójaként az egyetemen maradhatott 1953-ig. Publikációs tevékenységét ezután sem szakította meg, de már nem jogi szakirodalommal, hanem jogtörténettel (pl. SZÁSZ Károly nagyenyedi jogtanár munkásságának feldolgozásával) és latin nyelvű szövegek magyarra fordításával foglalkozott: az ő fordításában jelentek meg LUCRETIUS, SPINOZA és DESCARTES szövegei, de MISZTÓTFALUSI KIS Miklós *Apologia bibliorum* című munkája is.

KISS Géza sírjának fekete márványoszlopa a Házsongárd régi lutheránus temetőjében, a Kertek részben található (5. ábra).

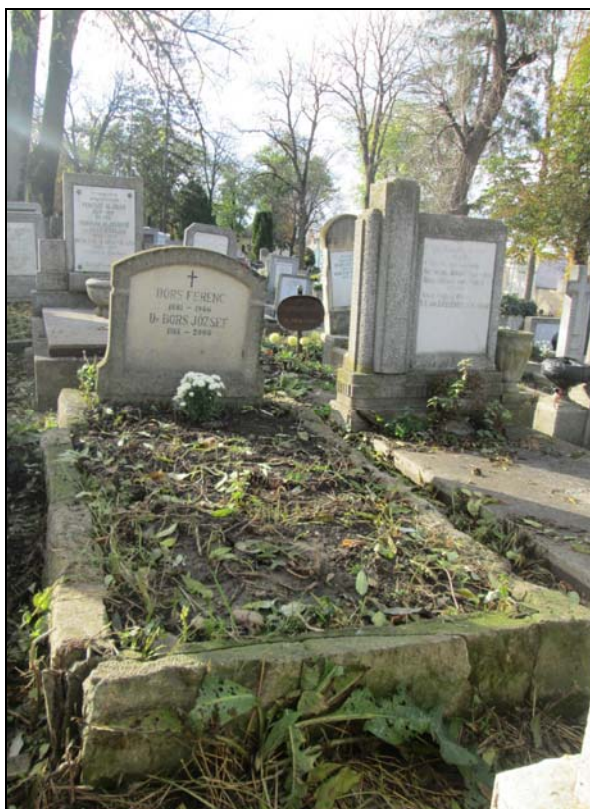
7. ábra. SÁRY István síremléke

Továbbra is a választóvonalat jelentő 1945-ös tanév hatósugarán belül maradván, a II. A parcellában, a ravatalozó kápolnához közeledve **SÁRY István** (1914–1955) síremlékét látjuk (7. ábra). SÁRY István kolozsvári ügyvéd az 1944–1945-ös háborús tanév II. felében kérték fel a kereskedelmi jog oktatására, 1945 februárjában pedig az Egyetemi Tanács meg is erősítette kinevezését (civilisztika tantárgyakra), illetve egy 1945 első felében keletkezett – hatályba nem lépett – főispáni rendelkezés a Jog- és Államtudományi Kar dékánhelyettesének nevezte ki. A Magyar Népi Szövetség vezető tisztségviselőjeként (Kolozs megyei titkáráként), aktívan részt vett az egyetemszervezés munkálataiban, felszólalt a különböző tárgyalásokon is, azonban a magyarországi tanárok – rövid idejű – visszatérése 1945 márciusában okafogyottá tette további oktatói foglalkoztatását.

8. ábra. GRIGERCSIK Géza arcképe

Nem ismerjük sírhelyének koordinátáit, mindössze annyit tudunk, hogy a Házsongárdban nyugszik a fiatalon elhunyt **GRIGERCSIK Géza** (Petrozsény, 1914–Kolozsvár, 1955) (8. ábra) is, aki 1942-ben szerezte meg jogtudományi doktori címét az akkor még Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán, majd OTTLIK László, a politikatudomány professzora mellett működött gyakornokként. Az ő feladata volt a jogtudományi szakkönyvtár rendszerezése. 1944 őszén két másik gyakornoktársával együtt Kolozsvárt maradt, nem menekült el, hanem segített a minimumra csökkentett oktatási körülmények között fenntartani az oktatást. Az 1944 decemberére nyilvánvalóvá vált impériumváltást és a tételes jog megsemmisülését átlátva, a három gyakornok önerőből vállalkozott a megváltozott jogszabályi körülmények feltárására és késlekedés nélküli elsajátítására, hogy az egyetemi oktatásban ez ne okozzon fennakadást. 1948-ban a hírhedt tanügyi reform után meneszthették az egyetemről, betegség következtében hunyt el 1955-ben.

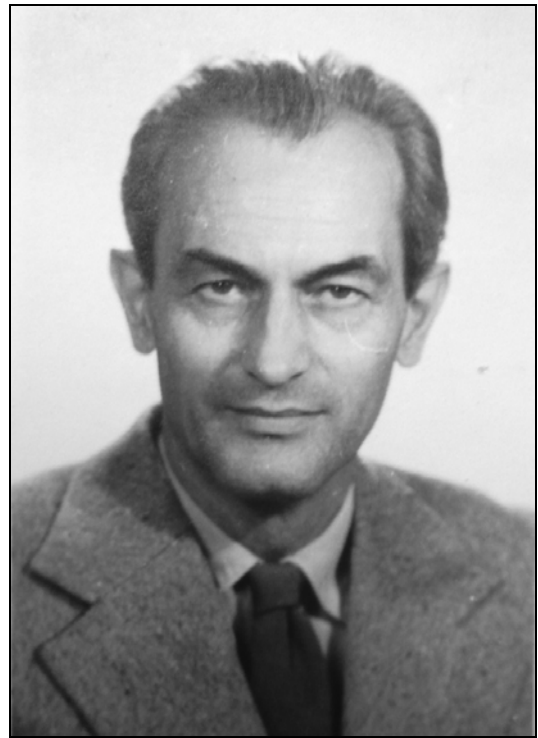
9. ábra. BORS József sírja

Hozzá hasonlóan 1944–1948 között volt a Bolyai Tudományegyetem megbízott előadója **BORS József** (1914–2000) kolozsvári ügyvéd is, aki tételes jogi gyakorlatok vezetésére kérték fel 1945-ben. Kimondott oktatói pályája azonban korábban kezdődött, 1938-ban az I. Ferdinánd Tudományegyetem Jogi Karának megbízott tanársegéde volt, majd az 1940–41-es tanévtől (a Ferenc József Tudományegyetem Szegedről Kolozsvárra való visszatérésekor) fizetéstelen tanársegédként dolgozott ifj. BOÉR Elek mellett a Közgazdasági Szemináriumban. Sajnos, nem ismerünk részleteket az egyetemi katedráról való távozása körülményeiről, nevével az 1990-es évek elején újjáéledő jogtudomány kapcsán találkozunk újra (ismertette a magyar nyelven megjelent – kevés – művet), illetve részt vállalt az Erdélyi Múzeum-Egyesület munkájában is, mint választmányi tag. Ő is a Házsongárdi temetőben nyugszik (9 ábra).

1947-ben került a Bolyai Tudományegyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Karára egyik karizmatikus alakja **BÍRÓ Lajos Róbert** (Kézdivásárhely, 1908–Kolozsvár, 1974) (11. ábra) ítélőtáblai bíró személyében. A két világháború között a Kolozsvári Atlétikai Club díjnyertes sportolója volt, 1938-ban saját ügyvédi irodát működtetett, utána, 1940–1944 között a Kolozsvári Ítéltáblán dolgozott. Mind kollégái visszaemlékezéséből, mind levéltári iratokból az derül ki, hogy BÍRÓ Lajos a háború alatt a magyar–román határon átszökő román és zsidó származású vádlottakat megpróbálta felmentetni, illetve a legenyhébb büntetést kiszabását elérni. 1944 őszén a frontvonal közeledtekor a magisztrátusok legnagyobb része elmenekült, ő azonban Kolozsvárt maradt. Innen hurcolták el a szovjet csapatok „málenkij robotra” 1946-ban tért vissza a harkovi járásban végzett kényszermunkáról, és foglalta el állását a kolozsvári törvényszéken. 1949-ig párhuzamosan dolgozott bíróként és egyetemi tanárként, magisztrátusi állásáról azért mondott le, mert tanszékvezetőnek választották és az egyetemi pálya mellett döntött. 1952-ben a Bolyai Tudományegyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Karán az oktatók újabb „boszorkányüldözésére” került sor és mondvacsinált okokkal BÍRÓ Lajost is eltávolították. 1957-ig jogtanácsosként dolgozott a Kolozsvári Villamosműveknél, ekkor sikerült ugyanis az egyetemre, a büntetőjogi katedrára visszahelyeztetni az oktatói közösség egyöntetű támogatása és határozott fellépése következtében. Innen kezdve pályája töretlenül ívelt felfelé, egyetemi jegyzeteket, tanulmányokat, könyveket publikált román és magyar nyelven 1972-es nyugdíjazásáig.

10. ábra. BÍRÓ Lajos síremléke

11. ábra. BÍRÓ Lajos arcképe

A **BÍRÓ család** sírkertje (10. ábra) a Házsongárdi temető II A parcellájában található, amely a temetőnek talán a legrégebbi része, középső és keleti felében áshatták az első sírokat. A fekete márványoszlopon más családtagok neve mellett két lánya nevét is láthatjuk: idősebb lánya, KOZÁN Judit (1938–1998) folytatta édesapja szakmáját (1954–1958 között volt Bolyais joghallgató) és táblabíróként dolgozott.

12. ábra. LINZMAYER Károly sírköve

Szintén a Kolozsvári Ítéletábla bírja volt **LINZMAYER Károly** (Felsővist, 1894–Kolozsvár, 1960), aki 1948-ig volt a Bolyai Tudományegyetemen zajló jogászképzés helyettes tanára, 1948–1950 között pedig az Igazságügyi Minisztérium fennhatósága alá tartozó Jogi Iskola magyar tagozatának vezetője. (Ez utóbbi intézmény a Kolozsvári Törvényszék mellett működött 1948–1950 között és elsődleges célja az volt, hogy mintegy „gyorsított eljárás” keretében, gyakorló magisztrátusok és ügyvédek részvételével alapműveltség nélküli embereket képezzen ki két év alatt bíróknak és ügyészeknek).

Az eredeti sírról eltávolíthatták a fekete márvány névtáblát, mely 2016 augusztusában a Házsongárd Kertek részének magasságában, az *a* főút mentén feküdt – valószínűleg itt lehetett az egykori sírhely is (12. ábra).

LÁSZLÓ Ferenc (Sepsiszentgyörgy, 1910 – Kolozsvár, 1992) ügyvéd közigazgatás-szervezést tanított a Bolyai Tudományegyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Karán 1948–1951 között, amikor erőfeszítéseket tettek a kar két szakosztálya mellett egy harmadik, a közigazgatás-tudományi szakosztály létrehozására is. LÁSZLÓ Ferenc jogi tanulmányait Kolozsváron végezte, az I. Ferdinánd Tudományegyetem Jogtudományi Karán, joghallgatóként a Székelyek Kolozsvári Társasága (SZKT) főiskolás tagozatának egyik vezetője lett. A diploma megszerzése után szülővárosába visszatérve ügyvédi gyakorlatot folytatott, szlopos tagja, majd főmunkatársa volt az *Erdélyi Fiatalok* című lapnak. Szerepet vállalt az MNSZ háromszéki tagozatában, majd politikai pályáját Bukarestben folytatta, mint a Központi Végrehajtó Bizottság tagja – azonban az általa betöltött magas politikai tisztségek ellenére is politikai megbízhatatlanság ürügyén távolították el az oktatásból. Nyugalomba vonulásáig a Metalul Roșu fémipari vállalat, majd a Könyvterjesztő Központ alkalmazottja, 1990-től az erdélyi református egyházkerület igazgatótanácsosaként működött haláláig.

13. ábra. LÁSZLÓ Ferenc sírköve

Fekete márványból készült síremléke a Lutheránus temető felől közelíthető meg, a Bodor-kertben található (13. ábra).

A Házsongárdi temetőben alussza örök álmát két olyan gyakorló jogász, később a Bolyai jogásztanára, akikre ma már a közgazdaságtudomány terén végzett tevékenységük kapcsán emlékszünk vissza.

FOGARASI József (Torda, 1912–Kolozsvár, 1991) gyakorló ügyvédként nyert meghívást 1950-ben a Bolyai Tudományegyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Karára. Diákkora alatt részt vett a kommunista ifjúsági mozgalomban, a '30-as években lezajlott kommunisták kolozsvári perében ő volt az egyik védőügyvéd. 1937-ben nyert felvételt a Kolozs Megyei Ügyvédi Kamarába, melynek megszakítás nélkül tagja volt 1950-ig és ahol több ízben felelősségteljes funkciót viselt: 1946-ban tagja volt a Kamara Tisztogató Bizottságának, 1948-ban az újonnan szervezett Ügyvédi Kollégium Felvételi Bizottságának. A kolozsvári Ügyvédi

Kamarában (1948 után: Kollégiumban) betöltött, megszakítás nélküli tevékenysége, vezető beosztása az 1946–1950 közötti ügyvitelben, a purifikációs, fellebbezési és felvételi bizottságokban, ritkaságszámban ment, hiszen a purifikáció szempontjából kritikus 1938–1944 közötti időszakban is aktívan gyakorolta a szakmát, ezért 1945 utáni szerepvállalása példa nélkül áll a szakirodalom értelmezésében.

A Bolyai Tudományegyetemen elsősorban pénzügytant, pénzügyi jogot oktatott, de az egyetemes jogtörténet és Románia jogtörténete tantárgyak előadója is ő volt (ez utóbbi tantárgyból jegyzetet is kiadott).

Az 1959-es egyesítés után nem bocsátották el az egyetemről, azonban nem biztosították számára katedrát a Jogtudományi Karon, így csak kutatói normát kapott. Oktatói munkáját csak később, a BBTE keretén belül beindított Közgazdaságtudományi Karon folytathatta román nyelven.

FOGARASI József sírját könnyű megtalálni, hiszen a *b* főút mentén fekszik a II C parcellában (14. ábra).

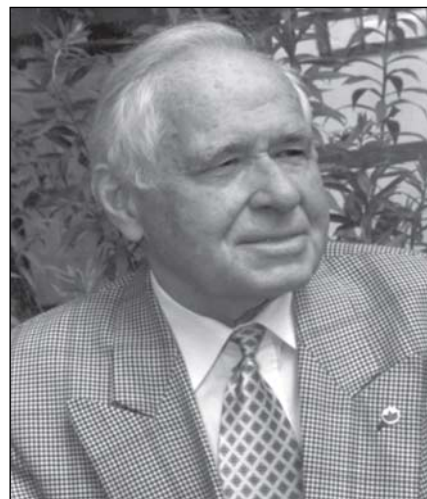
14. ábra. FOGARASI József sírja

KEREKES Jenő (Kolozsvár, 1919–2006) jogász (15. ábra) diplomáját 1942-ben szerezte meg a Kolozsvárra visszatért Jog- és Állam-tudományi Karon, 1942–1943-ban Rómában posztgraduális képzésben vett részt, majd ezt követően gyakorló jogászként működött: 1943–1944-ben törvényszéki, 1945–1946-ban ítéltáblai jegyző volt Kolozsváron. 1946-ban járásbíró volt Topánfalván, majd ezt követően az MNSZ jogi irodájának vezetője Bukarestben. Jogi tanulmányaiban a munkajog és a mezőgazdasági termelészövetkezeti jog kérdéseit tárgyalta, közgazdasági szaktanulmányaiban – amelyek tevékenysége jelentősebb részét teszik ki – főleg az ipargazdaságtan, vállalatszervezés és munkaszervezés foglalkoztatta.

1990-ben az újjáalakult Erdélyi Múzeum-Egyesület elnökségi tagjai között vállalt szerepet, tanított a nagyvárad Sulyok István Református Főiskolán. Alapító tagja és tíz éven át (1990–2000) aktív elnöke, majd haláláig tiszteletbeli elnöke volt a Romániai Magyar Közgazdász Társaságnak.

2000-ben megérhette azt, hogy a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Karán beindult a magyar nyelvű képzés és ő konzulens professzorként, tudását kamatoztatva ennek része lehetett.

A Bolyai Tudományegyetem Jog- és Közgazdaságtudományi Karának első korszakában több olyan tehetséges fiatal jogász került az oktatásba, akik tanulmányaikat a Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi karán kezdték és a Bolyain fejezték be, innen marasztották őket a katedrán. Így került példá-

15. ábra. KEREKES Jenő

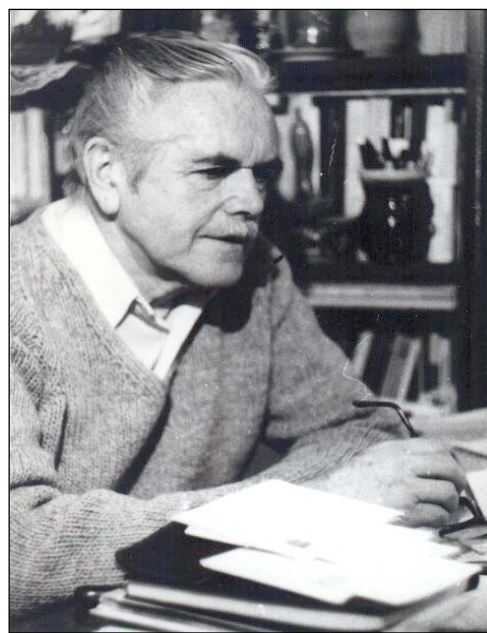
ul a magánjogi tanszékre tanársegédként KISS András, a bűnügyi tantárgyakat oktató tanszékre DÁNÉ Tibor, a nemzetközi jogi tantárgy oktatójaként pedig SZABÓ Pál Endre.

Az 1945 után kiépülő totalitárius diktatúra az elsőként említett két személy esetében azonban mind oktatói pályájukat, mind szakmai, gyakorló jogászként történő elhelyezkedésüket ellehetetlenítette és arra kényszerítette, hogy más pályán boldoguljanak.

KISS András (Facsád, 1922–Kolozsvár, 2013) felsőbb éves joghallgatóként vált Bolyais diákká, ugyanekkor, harmadévesként joggyakornokként alkalmazták a Gazdasági és Hitel-szövetkezetek Központ jogügyi osztályára. A diploma megszerzése után ügyvédjelöltként dolgozott – kiváló román tudásának köszönhetően ezért főleg az ügyek tanulmányozásával és a periratok megszerkesztésével foglalkozott. Noha 1948-ban sikerrel felvételizett a Kolozsvári Ügyvédi Kollégiumba, nevét mondvacsinált okokkal kihúzták a listáról. Ekkor ASZTALOS Sándor tanársegédje lett az egyetem magánjogi tanszékén, ugyanakkor bekerült a kolozsvári Jogi Iskola tantestületébe is, szintén tanársegéd minőségben, KISS Géza mellé A kötelező katonai kiképzésről visszatérve egyetemi állásába nem vették vissza, az akkor szerveződő ügyészségen ügyészi beosztásra terjesztették fel.

Saját visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a szerzői jog büntetőjogi védelmét szeretne volna kutatni, amely akkor teljesen újszerű és feltáratlan téma volt.

KISS András pályája végül főlevéltárosként teljesedett ki, a romániai magyar történész szakma elismert kutatója, szakírója vált belőle (jogtörténeti témájú írásai révén megőrizte a kapcsolatot a jogtudománnyal is); az 1989-es rendszerváltozás után az Erdélyi Múzeum-Egyesület főtitkára lett (16. ábra).

16. ábra. KISS András asrcképe

Rövidre zárult **DÁNÉ Tibor** (Kolozsvár, 1923–2006) büntetőjogász, egyetemi oktatói pályája is. Jogi tanulmányait a Bolyai Tudományegyetemen fejezte be és jogtudományi doktori címe megszerzése után TURNOWSKY Sándor büntetőjogász tanársegéde lett a bűnügyi tudományok tanszékén (17. ábra), ahol 1946-tól a büntető törvénykezési jog, illetve később a kriminalisztika és törvényszéki orvostan tantárgyakat előadója volt. Büntető törvénykezési jogból egyetemi jegyzetet is kiadott. Egyetemi oktatói munkásságával egy időben, az *Erdély* című napilap belpolitikai szerkesztői feladatait is ellátta. Az 1952-es tisztogatási hullám áldozata lett, valószínűsíthetően a háború előtti szociáldemokrata irányvonal követése volt az egyik ellene felhozott vádalap. Eltávolítását úgy tervezték meg, hogy előzetesen felajánlották neki Máramarosban a főügyész-helyettesi posztot, amelyet nem fogadott el, ezért az egyetemről is mennie kellett.

17. ábra. A fiatal DÁNÉ Tibor arcképe

18. ábra. DÁNÉ Tibor sírköve

Pályája szucsági vidéki tanítóként, majd a kolozsvári PALOCSAY-féle növénybiológiai kutatóállomáson tudományos munkatársként eltöltött idő után 1958-ban vett fordulatot és indult el végleg az író, műfordító, szerkesztő tevékenység felé, amely révén a háború utáni romániai magyar irodalom ismert képviselőjévé vált. Sírját a Házsongárd a főútja mentén találjuk, a Kertek rész után következő kripták után (18 ábra).

SZABÓ Pál Endre (Székelyudvarhely, 1920–Budapest, 2004) joghallgatóként és később oktatóként az 1939–1991 közötti időszakban az erdélyi (magyar) jogászképzés valamennyi intézményes formájában részt vett (19 ábra). Elsőéves joghallgatóként, 1939-ben a kolozsvári I. Ferdinánd román tannyelvű egyetem Jogtudományi Karának diákja volt, 1940–41 között pedig a Szegedről Kolozsvárra visszatért Ferenc József Tudományegyetemen folytatta tanulmányait. A háború alatt tüzértisztként a frontra vezényelték, ahol 1944-ben megsebesült és az orosz offenzíva elleni visszavonulás során amerikai hadifogságba esett Ausztriában. 1946-ban tért vissza Kolozsvárra, ahol a Bolyai Tudományegyetemen fejezte be tanulmányait és szerezte meg jogtudományi doktori oklevelét. 1959-ig a Bolyai Tudományegyetemen docense volt, az 1959-es erőszakos egyesítés után egyike volt annak a kisszámú magyar oktatónak, akik az egyesített Babeş–Bolyai Tudományegyetem Jogtudományi Karán megőrizhették oktatói katedrájukat (nyugdíjazásáig a BBTE Munka- és termelőségvetkezeti jogi tanszékén tanított). Szaktantárgyai a nemzetközi közjog volt, de tanított nemzetközi kereskedelmi jogot, polgári eljárásjogot, bíróságszervezést is; tagja volt a hivatalos közlöny magyar fordítói kollektívájának is.

19. ábra. SZABÓ Pál Endre fiatalon

20. ábra. SZABÓ Pál Endre sírköve

Tudását nyugdíjaztatása után is a közösség hasznára fordította és vállalta az oktatást a nagyváradai Sulyok István Református Főiskolán belül szervezett jogászképzésen (a vallástanár–jogtudomány szak 1991–1994 között működhetett). Oktatott tantárgyai között saját szaktantárgyai (nemzetközi köz- és magánjog), illetve olyan tantárgyak is szerepeltek, mint a római jogok, vagy az emberi jogok témaköre. Jogi ügyekben a kolozsvári unitárius egyháznak segített több ízben, majd elvállalta az Erdélyi Unitárius Egyház főgondnoki tisztségét is, amelyet 1994-ig töltött be.

Sírja a Házsongárdi temető lutheránus sírkertjében van, a vasrácsos kapuval átellenben, az észak-déli ösvény mentén (20 ábra).

21. ábra. MÓCSY László arcképe

22. ábra. MÓCSY László nyughelye

A Bolyai Tudományegyetem Jog- és Közgazdaság-tudományi Karára iratkozott be és itt szerzett diplomát **MÓCSY Tibor László** (Kolozsvár 1925–2003) (21. ábra), aki 1949-től tanár-segédi beosztásban működött a karon és a bűnügyi tudományokat tanított (kriminológia, kriminalisztika). 1959 májusáig a büntetőjogi tanszéken működött, ekkor megkapta szakértői kinevezését az újonnan alapított Megyeközi Kriminalisztikai Szakértői Laboratórium vezetői beosztásába, ahol nyugdíjazásáig dolgozott. 1980-tól a *Probleme de Criminalistică și Criminologie* című szakfolyóirat szerkesztőbizottsági tagja, tanulmányait, tudomány-népszerűsítő írásait magyar és román nyelvű folyóiratok közölték.

Más, egykori jogásztanárokhoz hasonlóan ő is szerepet vállalt a forradalom után újrainduló Erdélyi Múzeum-Egyesületben, 1991-től a az EME IV., Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztályának titkára volt, illetve részt vállalt a Nagyvárad Sulyok István Református Főiskola keretein belül szervezett magyar nyelvű jogászképzésben is. Az 1990-es években többször is hívták előadni, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem joghallgatóinak önképzőkörében tartott előadásokat szakterületéről, a kriminalisztikáról, de többször meghívták a BBTE újságíró szakos diákjaihoz is.

MÓCSY László sírja a Házsongárd III B parcellájában található, közel a bibliafordító SZENCZI MOLNÁR Albert emlékére emelt kis kalotaszegi kopjafához (22. ábra).

LUPÁN Ernő (Kézdivásárhely, 1929–Kolozsvár, 2013) eredetileg a Bolyai Tudományegyetem filozófia szakára iratkozott be, ahol két évet végzett el. Egy kíváncsiságból végighallgatott büntetőjogi előadás hatására még az előadás szünetében azonnal átiratkozott a jog szakra, úgy hogy év végén harmadéves vizsgái mellett a az előző évek jogi tárgyaiból is kitűnő minősítéssel tett vizsgát. Már végzős diákként a római jog gyakornoka lett, majd a sikeres államvizsga után a fiatal jogászt Moszkvába küldték aspirantúrára (doktori tanulmányokra). A moszkvai Lomonoszov Egyetemen megszerzett fokozat megszerzése és hazatérése után majdnem két évig a Bukaresti Egyetem Jogtudományi Karán tanított, majd kérte áthelyezését az *alma mater*-hez, a kolozsvári Bolyai Tudományegyetemre és így lett a kolozsvári jogtudományi képzésnek meghatározó személyisége, sok generáció szigorú, de elismert oktatója (24. ábra).

A polgári jog általános részének és a személyek jogának kutatása mellett úttörő szakmai tevékenységével is kitűnt: nagy szerepe volt a környezetvédelmi jog kutatásának, oktatásának romániai meghonosításában (a romániai agrárpolitikai és szövetkezeti jog, a mezőgazdasági termelőségvetkezeti jog tárgyköréből való tanulmányai – környezetjogi kutatásait mintegy előre jelezve – magyar nyelven is megjelentek különböző romániai folyóiratokban).

A rendszerváltás után ő is részt vett a romániai magyar jogászképzést felélesztését és a romániai magyar jogtudomány revitalizálását célzó erőfeszítésekben, így szerepet vállalt a '90-es évek elején rövid ideig engedélyezett nagyvárad jogászképzésben, és jelentős mértékben hozzájárult a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Kolozsvári Karán 2010-ben elindított kétnyelvű (román–magyar) jogászképzés elindításában is. A Sapientia első évfolyamának még ő is tartott polgári jogi előadásokat, illetve a tehetséges diákok megsegítésére alapítványt is tett.

23. ábra. LUPÁN Ernő nyughelye

24. ábra. LUPÁN Ernő arcképe

Fehér márványból készült sírját könnyen meg lehet találni, ugyanis a Házsongárd a főútja mentén, a lutheránus sírkerttel egy vonalban fekszik (25. ábra).

A Bolyai Tudományegyetem több más jogásztanáráról is úgy tudjuk, sírjuk a Házsongárdi temetőben található, azonban felkutatásuk egyelőre még nem járt sikerrel. Több oktató sírja külföldön található: a kolozsvári jogászképzésben meghatározó szerepet vállaló római jogász ROMÁN (ROSMANN) Dezső a messzi Uruguayban, Montevideóban, DEMETER János alkotmányjogász, politikus pedig a budapesti Farkasréti temetőben alussza örök álmát. CSÁKÁNY Béla jogász-közigazdász professzor szülővárosában, Brassóban, BALOGH András közigazgatási jogász pedig Aranyosgyéresen nyugszik.

Természetesen nem célunk idealizált képet festeni a Bolyai Tudományegyetemen zajló jogászképzésről, hiszen az 1945-től induló időszak egybeesik a romániai totalitárius diktatúra kiépülésével, amely alapjaiban változtatta meg a jogász pályák struktúráját, működését és társadalmi megítélését. „A jogi oktatásnak politikai céljai voltak: az új rendszer szellemében nevelt jogászokkal kellett lecserélni a régi »kádereket«, elsősorban a bírákat és ügyészeket.” [5]

Az egyik jogász tanár ravatalánál hangzott el, hogy egyre gyorsuló ütemben hagynak el bennünket s költöznek az Örökkévalóságba a legidősebb erdélyi magyar értelmiségi nemzedék tagjai. Azok, akik végigélték a XX. század nagy politikai-társadalmi változásait, megrázkódtatásait és akiknek a többször sorscsapással felérő változások közepette kellett szolgálatot vállalni s helyt állni a kisebbségi sorsba jutott magyarságért.

Ez a rövid írás a fentebb idézett kegyelet szellemében tesz kísérletet arra, hogy a kollektív emlékezet számára visszaidézzék és rögzítsék azoknak a jogász tanároknak a nevét, akikre – szakmai tevékenységük speciális jellegéből adódóan – ma már kevesen emlékeznek, illetve tisztelettel adózzunk azoknak a személyeknek az életpályája előtt is, akiket egy totalitárius elnyomó rendszer „kényszerpályára” sodort.

Irodalom

1. AJTAY Ferenc 2000: A kolozsvári Házsongárdi temetőben pihenő természettudósok, *Természet Világa*, **131/11.** 489–490, Budapest.
2. GAÁL György 2009: *Tört kövön és porladó keresztben: pusztuló múlt és fájó jelen a Házsongárdi temetőben*, Stúdium Kiadó, 255 o. Kolozsvár.
3. GAÁL György 2014: Orvosok és gyógyszerészek sírjai a Házsongárdi temetőben a 20. század második feléből, *Orvostudományi értesítő*, **87/1.** 55–61, Budapest.
4. KÁSA Zoltán 2010: Kolozsvári temetőkből nyugvó matematikusok, *Természet Világa*, **141/6.** 265–267, Budapest.
5. VERESS Emőd, KOKOLY Zsolt 2016: *Jogászképzés a Bolyai Tudományegyetemen 1945–1959*, Sapientia EMTE – Forum Iuris, 300 o. Kolozsvár.